

Limba română predată la cursurile de vară *Limba și civilizație română*

Ileana Oana MACARI

Pornind de la experiența – ce acoperă zece ani – de predare a limbii române la grupa de avansați în cadrul cursurilor de vară *Limba și civilizație română* organizate anual de Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, lucrarea de față își propune să prezinte câteva particularități ale acestui context specific de predare. Deoarece „forma editată” a acestei experiențe profesionale, dar și personale, este cursul *Limba și civilizație română, curs pentru avansați*, publicat în 2005 la Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, și acesta va fi descris sumar în paginile următoare. Vor fi avute în vedere, cu precădere, elementele care au relevanță pentru subiectul lucrării, respectiv felul în care ceea ce caracterizează un curs de vară în general, și pe cel ieșean în particular, a influențat organizarea și selectarea materialului. De asemenea, voi arăta cum experiența mea în predarea unei limbi străine, și anume engleza, mi-a oferit posibilitatea să mă pot distanța suficient pentru a-mi putea aborda limba maternă din perspectiva unui vorbitor nenativ, care percepe altfel dificultăți inexistente pentru vorbitorul nativ.

De-a lungul anilor în care am făcut parte din echipa de la cursurile de vară, am observat câteva aspecte pe baza felului în care reacționează studenții expuși la diferite metode și materiale de predare. Astfel, ei răspund mult mai bine la activitățile propuse atunci când lucrează pe un manual și nu pe copii multiplicare, simțindu-se, adesea, suficient de implicați încât să facă observații și propuneri de folosire sau îmbunătățire a acestuia. Fac, deschis sau nu, comparație cu modul în care li s-a predat româna înainte – căci toți, fiind în grupa de avansați, au mai studiat-o fie la facultate, fie în alte circumstanțe, despre care voi vorbi mai jos – și trag concluzii (nu întotdeauna foarte comode pentru una sau alta dintre părți). Au așteptări punctuale legate de progresele pe care urmează să le facă, și, de aceea, ritmul în care avansează fiecare dintre ei este esențial. Vin, uneori, de ce să n-o spun, și cu anumite prejudecăți, datorate experiențelor anterioare - nu neapărat lingvistice - și sunt surprinși de faptul că limba română se poate preda și altfel decât folosind niște foi îngălbenite de vreme, ce cuprind texte care exprimă, de regulă, nerăbdarea oricărui străin de a vedea „lanurile patriei române”, uimirea lui în fața frumuseții satelor și orașelor și a atotprezentei ospitalități a poporului român. De obicei, astfel de texte sunt urmate de unele dialoguri nefirești, cu replici bazate pe structuri pe care nici un român nu le folosește, sau de exerciții monotone, construindu-se, astfel, contexte artificiale, pe care cursantul nu le poate întâlni ori recunoaște nici în viața reală, nici în literatură. Și, din nefericire, trebuie să menționez că exemplul descris mai sus nu este rodul imaginației mele!

În mod evident, cele mai utile semnale le-am avut în decursul timpului de la studenții cu care am lucrat, acestea constituindu-se în indicii utile pentru organizarea

cursului tipărit. *Limbă și civilizație română, curs pentru avansați* este structurat pe două secțiuni: **I. Vocabular și gramatică** și **II. Lectură și conversație**. Am avut ceva ezitări în a introduce cuvântul „gramatică” în titlul primei secțiuni știind, pe de-o parte, că, prin tradiție, studenții de orice vârstă urăsc gramatica, iar, pe de alta, că gramatica pare să fi fost exclusă din predarea comunicativă. Însă am depășit aceste ezitări cu ajutorul observațiilor făcute de-a lungul anilor de predare, în care am observat că studenții motivați, indiferent de nivelul de limbă la care se află, consideră gramatica a fi cel mai bun instrument pentru a-și îmbunătăți performanța. Aceasta le dă un sentiment de siguranță, deoarece pot aplica regulile imediat ce le-au învățat și deoarece diverse situații de limbă pot fi explicate logic prin intermediul gramaticii.

Titlul primei secțiuni a rămas, deci, **Vocabular și gramatică** și conține cinci unități, fiecare propunând o varietate de cerințe și exerciții care au scopul să îmbunătățească acuratețea și fluența exprimării studenților și să le îmbogățească vocabularul. Un tip de exercițiu de gramatică are o cerință precum: *Continuați propozițiile de mai jos astfel încât fiecare să aibă același sens ca cea de deasupra sa*. Avantajul față de exercițiile clasice, care presupun exersarea unor propoziții similare după un model dat, este că în acest mod se efectuează un exercițiu integrativ, care utilizează competențe diverse, altele decât cele strict gramaticale. Dintre acestea aș menționa înțelegerea unor construcții idiomatice, exprimarea unor atitudini precum supărarea, surprinderea, speranța ș.a. În acest fel, studenții sunt încurajați și ajutați să producă secvențe de limbă nuanțată și expresivă, cu atât mai mult cu cât ei vin deja cu un nivel suficient de bun de limbă română pentru a fi încadrați în grupa de avansați. Un fragment dintr-un astfel de exercițiu este prezentat mai jos :

1. *Ce ghinion că s-a stricat televizorul! Nu ne mai putem uita la meci.*

Dacă

2. *Dacă ne vei lăsa telefonul, vom putea să te contactăm.*

Nu vom

3. *Știu că nu și-a amintit de ziua mea de naștere pentru că nu mi-a spus „La mulți ani!”.*

Dacă

4. *Primirea unui răspuns afirmativ ar duce la rezolvarea tuturor problemelor noastre.*

Dacă

5. *N-are cum să fie polițist, căci nu l-am văzut niciodată în uniformă.*

Dacă

Un alt exemplu de exercițiu gramatical este și cel de la paginile 17-18 : *Identificați propozițiile în care este corectă folosirea ambelor forme ale articolului genitival. Precizați dacă sensul acelor propoziții se schimbă odată cu schimbarea articolului genitival*. Doar câteva dintre propozițiile propuse vor fi ilustrate aici, cu precizarea că unele dintre acestea ar putea ridica probleme și vorbitorului român nativ.

1. *La ultima conferință națională a/ai rectorilor s-a reluat discutarea strategiilor de restructurare a/ ale universităților moderne.*

2. *Părinții mei locuiesc în Suceava, foarte aproape de muzeul de istorie a/al Bucovinei.*

3. *Ziarul „Independentul”, într-o serie de reportaje-anchetă, prezintă tentativele de manipulare a/ale guvernului în problema impozitului pe venit.*

4. Gradul de civilizație a/al unui popor se vede și după numărul de cărți vândute într-un an.

5. Apelurile la înțelegere a/ale polițiștilor nu au fost luate în serios.

De asemenea, foarte eficiente sunt și exercițiile de tipul : În coloana din stânga sunt câteva expresii care conțin verbul _____. Găsiți explicația fiecăreia dintre ele în coloana din dreapta, apoi completați propozițiile de mai jos folosind câte una din aceste expresii în forma cerută de context. Studenților li se propun, mai întâi, pe două coloane, structuri sau expresii conținând un verb și explicațiile lor, ei trebuind să identifice corespondențele dintre acestea. Voi exemplifica pe exercițiul cu verbul *a face* din cursul sus-menționat, paginile 38-40, în care studentul are, inițial, de cuplat expresiile *a nu avea ce face cu, a face pe cineva să facă ceva, a face tot posibilul, a-și face veacul cu cineva, a face pe prostul, a face dreptul, a-și face gânduri/ griji, a i se face cuiva dor de ducă, a se face (+ un nume de profesie), a face la dreapta/ stânga, a-și face părul, ce are a face asta?, a-și face pantofii, a-și face inimă rea, a face un târg, a nu mai avea ce face cu explicațiile lor: a convinge, a depune toate eforturile pentru a obține ceva, a nu avea nevoie de, a studia la facultatea de drept, a petrece un interval de timp cu cineva, a se îngrijora, a fi cuprins de o dorință puternică de a pleca, a simula că nu înțelege, a îmbrățișa o carieră, a coti/ schimba direcția către dreapta/ stânga, a-și aranja/ coafa părul, ce legătură este (între un lucru și altul)?, a da pantofii cu cremă, a se necăji, a încheia o tranzacție comercială, a nu-i rămâne nici o altă soluție.*

Odată rezolvată această etapă, expresiile trebuie folosite, la forma potrivită, pentru a completa propoziții sau fraze precum cele de mai jos, în număr egal cu numărul expresiilor propuse:

1. Nu mai..... . Știi prea bine despre ce vorbesc.

2. Copilul a fost întrebat ce vrea să se când va fi mare.

3. Ești sigur că ai ? Chiar nu se mai putea face nimic?

4. Crezi că dacă vorbim toți cu el, îl putem să vină cu noi?

5. Dacă a văzut că nu i-a anunțat pe ceilalți că renunță la pretențiile sale exagerate.

Verbele cu care au fost construite astfel de exerciții sunt *a fi, a pune, a face, a avea* și *a da*, însă proiectata continuare a acestui curs va valorifica și alte verbe românești la fel de productive. Exercițiul este cu adevărat util, deoarece verifică concomitent competențele lexicale și gramaticale ale studentului (formele de infinitiv date în cerința exercițiului trebuie folosite în forma cerută de context).

Nu mai puțin solicitante și complexe sunt aplicațiile care cer trecerea unui dialog în vorbire indirectă sau, invers, a unui fragment povestit în formă de dialog. Exemplu: exercițiul IV. A. 2, pag. 45: *Scriveți următoarele paragrafe sub formă de dialog, făcând toate transformările necesare:*

2. Ana și Maria, colege de facultate și bune prietene, discută despre plecarea în vacanță. Ana îi spune Mariei că, de vreme ce sesiunea s-a încheiat și ele au luat majoritatea examenelor, ar fi momentul să se gândească la vacanță. Maria este de acord, însă sugerează că anul acesta ar trebui să se organizeze mai bine decât anul trecut. Prietena sa îi răspunde că nu înțelege ce vrea să spună, iar Maria, după o scurtă ezitare, îi spune că s-a referit la precedentă lor plecare la mare. Ana, vizibil iritată, replică tăios că, după părerea ei, aceea a fost o vacanță foarte reușită. Maria începe să

rădă sarcastic și spune că, dacă își amintește bine, sunt cel puțin trei motive pentru care aceea a fost o vacanță de neuitat, însă nu în sensul bun al cuvântului [...].

Un alt tip de exercițiu folosit în curs este cel care cere completarea replicilor lipsă dintr-un dialog, ca în exemplul următor, care redă o convorbire telefonică (din nou, prezentată doar parțial mai jos):

Cristina: - Alo, bună ziua! Sunt Cristina Popescu. Locuința Brădeanu?

D-l Brădeanu: - Da. Bună, Cristina! Ce mai faci?

Cristina: - Mulțumesc, bine. Dumneavoastră?

D-l Brădeanu:

Cristina: - Îmi pare rău să aud asta. Nu e deloc plăcut! Ce s-a întâmplat?

D-l Brădeanu:.....

Cristina: - Piciorul până la genunchi? Și arătătorul de la mâna dreaptă? Mă întreb, nu puteți să-i dictați articolele Mihaelei?

D-l Brădeanu: [...].

Ultimele două tipuri de exerciții se pretează foarte bine la interpretarea pe roluri și la rezolvarea în echipă, ceea ce face ca toți cursanții să participe în mod direct la acest tip de activitate.

Desigur că o lucrare de dimensiuni reduse ca cea de față nu poate cuprinde ilustrarea tuturor tipurilor de exerciții folosite în curs, însă sper că exemplele de mai sus reușesc să sugereze că alegerea mea s-a îndreptat spre activitățile comunicative și interactive.

A II-a secțiune, intitulată **Lectură și conversație**, structurată tot pe cinci unități, introduce elemente de civilizație română identificabile cu ușurință din titluri precum *Originea poporului român*, *Mituri fondatoare*, *Originea limbii române* sau *Curtea domnească medievală*. S-a intenționat ca această parte să continue exersarea deprinderilor de citire, vorbire și scriere ale cursanților, mai ales că se lucrează alternativ pe ambele secțiuni, combinând și diversificând astfel activitățile. Această parte constă, de fapt, din texte literare sau istorice, urmate de glosare acolo unde este cazul, și mă refer aici la fragmentele din scrierile cronicarilor moldoveni Grigore Ureche sau Miron Costin, urmate de exerciții de tip *multiple choice* care verifică înțelegerea conținutului și de altele care introduc diverse teme de conversație. Astfel, în lecția *Originea limbii române*, după o prezentare succintă a *Poemei polone* de Miron Costin, este redat un fragment din aceasta, urmat de un număr de nouă întrebări, dintre care ultima, de la pagina 102, este prezentată mai jos:

9. Prin „în schimb nu avem nici un cuvânt care să nu amintească fie prin început, fie prin terminație, fie prin mijloc, originea sa dintâi” (rândurile 32-33) cronicarul își exprimă opinia că

- A. în limba română nu avem nici un cuvânt care să ne amintească de originea latină.
- B. fie sufixele, fie prefixele, fie rădăcina tuturor cuvintelor românești sunt de origine latină.
- C. sonoritatea sufixelor, prefixelor și rădăcinilor cuvintelor românești ne amintește de limba latină.

Deși textele literare pe care le-am selectat sunt dificile, fiind scrise în secolele al XV-lea și al XVI-lea, în mod surprinzător studenții străini sunt dornici să accepte provocarea ridicată de acestea, mai ales dacă li se spune că ele pun probleme chiar și vorbitorului român obișnuit. Mai mult, pentru aceia dintre ei care sunt interesați de

perspectiva diacronică asupra limbii române, lucrul pe acest fel de texte este suficient de motivant pentru a-i face să depășească nu numai bariera lingvistică, ci și pe cea temporală sau culturală.

Menționez că fiecare cursant lucrează pe exemplarul său, ceea ce îi permite să-și facă propriile notițe și observații în funcție de cum le consideră utile, să lucreze suplimentar în timpul liber, să îl aibă și după încheierea cursurilor de vară și să revină asupra unor pasaje precum, de exemplu, cele care conțin căsuțe informative de tip *Să ne amintim!* (formulă care introduce o prezentare succintă a vieții și activității literare a scriitorilor din a căror operă au fost folosite fragmente în cadrul unor exerciții) și *Observați!* (unde se găsesc date suplimentare despre problemele de gramatică tratate în unitatea respectivă). S-a intenționat ca studentul să aibă, de exemplu, acces la date esențiale despre scriitori ca Mihail Sadoveanu, Vasile Voiculescu, Mircea Eliade ș.a. sau posibilitatea fie să învețe, fie să repete utilizările lui *a fi* ca verb auxiliar, sau verbele românești care introduc vorbirea indirectă, sau principalele categorii de prefixe și așa mai departe.

Selectarea și organizarea suportului pe care am ajuns să îl folosesc la cursurile de vară au fost influențate de unele dintre caracteristicile concrete ale unei astfel de manifestări, dintre care relevante sunt durata, numărul de ore pe zi, tipurile de activități la care participă cursanții, categoriile de studenți și motivațiile acestora, nivelul lor de limbă și cele mai probabile tipuri de dificultăți întâmpinate.

Fiecare caracteristică impune, desigur, cerințe specifice legate de conținutul și prezentarea informațiilor, limitând, într-o anumită măsură, opțiunile pe care le are profesorul. Factorul care poate să faciliteze alegerea variantelor celor mai eficiente este experiența. În cazul meu, această experiență, menționată anterior, este o dublă experiență, de predare a două limbi, engleza și româna. Pe prima am abordat-o și eu ca pe o limbă străină, învățată printr-un efort conștient și consecvent; în cursul acestuia, am întâlnit dificultăți specifice oricărui vorbitor nenativ, iar pe majoritatea acestora le întâlnesc la studenții cărora le predau engleza. A doua limbă pe care o predau este româna care, deși limba mea maternă, este predată într-un context similar celui în care predau engleza, pentru că, și în cazul românei, grupul-țintă este format din vorbitori care au o altă limbă maternă. De aceea, experiența mea de predare și învățare a limbii engleze se dovedește foarte utilă atunci când predau româna, facilitându-mi accesul la metodele avansate de predare a limbii engleze pentru străini – așa cum este abordarea comunicativă, ceea ce mă ajută atât la predare, cât și la selectarea și organizarea materialului.

Grupa de avansați cu care lucrez este constituită anual din 10-15 studenți, dintre care cei mai mulți studiază filologia în universități din Polonia, Cehia sau Germania, restul putând fi studenți Socrates, viitori lectori de limbi străine în universitatea noastră, traducători/interpreți de la Bruxelles, sau istorici. În fiecare an, unul sau doi dintre ei poate fi de origine română – fie cu unul din părinți român, fie din familie de emigranți, însă fără să fi vorbit româna în casă sau încetând s-o vorbească cu ani în urmă. În consecință, nivelurile de limbă diferă de la un cursant la altul și, la fel, și interesele specifice. Unii doresc să-și îmbunătățească conversația, alții doresc să-și ușureze accesul la surse scrise, alții doresc să-și îmbunătățească abilitățile de traducător/interpret, iar enumerarea ar putea să continue. Efectul pe care această diversitate îl are asupra procesului predării este că nici una dintre cele patru abilități nu poate fi neglijată în detrimentul alteia fără ca aceasta să afecteze interesele vreunuia dintre studenți.

Din fericire, la sfârșitul perioadei, cursanții noștri sunt încurajați să-și exprime opiniile, impresiile și sugestiile în legătură cu toate aspectele cursurilor de vară de la Iași. Acestor păreri le datorează foarte mult cursul tipărit, deoarece au fost esențiale pentru procesul de selectare a materialului. Pe de altă parte, orice profesor de engleză va recunoaște cu ușurință tipurile de exerciții ilustrate în paginile precedente ca fiind parte dintre instrumentele pe care le folosește zilnic la clasă. Ca profesor de engleză, eu însămi, le-am translat către limba română, considerându-le la fel de eficiente și pentru predarea unei limbi romanice. În clasă, ca singurul nativ într-un grup de străini, a fost necesar ca de fiecare dată să fiu pregătită să răspund prompt tuturor întrebărilor acestora, iar materialul propus a trebuit să fie comparabil cu altele pe care studenții le-au folosit la învățarea altor limbi străine. Nereușitele pot deveni cu adevărat dăunătoare, deoarece lucrul pe materiale învechite și cu metode demodate poate să-i conducă pe studenți la ideea că limba română nu poate fi predată prin abordarea comunicativă datorită vreunui defect intern. Astfel, dacă româna este abordată în mod similar cu alte limbi străine învățate, atunci studentul va înțelege că la conținutul unui text românesc, fie el literar sau non-literar, se ajunge pe aceleași căi ca pentru orice altă limbă și că gramatica română, oricât de dificilă ar părea, este guvernată de aceleași principii ca oricare alta.

Romanian as Taught at the Summer Courses ***“Romania – Language and Civilization”***

Drawing on the ten years' experience of teaching Romanian to the advanced group in the summer courses “Romania – Language and Civilization,” organized every year by the “Alexandru Ioan Cuza” University, this author describes both the peculiarities of the teaching context and the course book she makes use of. One central idea of the present article is that, while teaching *any* foreign language, a teacher should resort to a set of *shared* principles and methods. In that respect, however difficult Romanian may appear to foreigners, it certainly is ruled by the same main principles as other languages, so it should be taught and learned the same way as other languages are.